

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Педагогічний факультет
Кафедра початкової та дошкільної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи
30 серпня 2023 р.

Н.В. Михальченко
Н.В. Михальченко

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА**

Ступінь бакалавра
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
012 Дошкільна освіта
Освітня програма: Дошкільна освіта

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Трифонова Олена Сергіївна, професорка кафедри
початкової та дошкільної освіти, докторка педагогічних наук, професорка.

РЕЦЕНЗЕНТ: Кушнір Валентина Миколаївна, докторка педагогічних наук,
професорка, професорка кафедри дошкільної освіти Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини.

Програму схвалено на засіданні кафедри початкової та дошкільної освіти

Протокол від «29» серпня 2023 року № 1
Завідувачка кафедри початкової та дошкільної освіти _____ (С. І. Якименко)

Програму погоджено навчально-методичною комісією педагогічного факультету

Протокол від «29» серпня 2023 року №1
Голова навчально-методичної комісії (Л.М. Хрящевська)

Програму погоджено навчально-методичною радою університету

Протокол від «30» серпня 2023 року № 12
Голова навчально-методичної ради університету (Н. В. Михальченко)

Анотація

Навчальна дисципліна «Методика формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника» спрямована на ознайомлення студентів із психолінгвістичними, психологічними й лінгводидактичними засадами формування мовленнєвої особистості дитини на етапі дошкілья. У процесі вивчення навчальної дисципліни студенти ознайомлюються зокрема з поняттями: «особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «дискурс», «дискурсивна діяльність», «прецедентний текст»; методами, прийомами, формами і засобами формування мовленнєвої особистості дитини. Особливе значення в процесі вивчення навчальної дисципліни надається розгляду типології текстів у різних мовленнєвих жанрах, типам мовленнєвої поведінки особистості, чинникам ефективного формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника: мовна свідомість, мовна картина світу, мовленнєва активність, розвивальне мовленнєве середовище; принципам (загально дидактичні, загально методичні й спеціальні) і педагогічним умовам формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку.

Ключові слова: мовленнєва особистість, мовна особистість, дискурс, дискурсивна діяльність, мовленнєві жанри, дитина-дошкільник.

Summary

The academic discipline «The method of pre-school child's speech personality formation» is aimed at acquainting the students with psycholinguistic, psychological and linguo-didactic principles of the child's speech personality formation during the pre-school. In the course of studying the academic discipline, students are acquainted in particular with the concepts of «personality», «linguistic personality», «speech personality», «discourse», «discursive activity», «precedent text»; methods, techniques, forms and means of child's speech personality formation. Special importance in the study of the subject is given to the consideration of the texts typology in various genres of speech, the types of individual speech behaviour, the factors of the pre-school child's effective speech personality formation: language consciousness, the linguistic picture of the world, linguistic activity, developing speech environment; principles (general didactic, general methodical and special) and pedagogical conditions for the speech personality formation of pre-school children.

Key words: speech personality, linguistic personality, discourse, discursive activity, speech genres, pre-school child

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Методика формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процес оволодіння психолінгвістичними й лінгводидактичними засадами формування мовленнєвої особистості дитини на етапі дошкільля.

Міждисциплінарні зв'язки: Українська мова за професійним спрямуванням, Дошкільна лінгводидактика з культурою мовлення та виразним читанням, Психологія (загальна, дитяча, педагогічна), Педагогіка (загальна, дошкільна, історія дошкільної педагогіки).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є: ознайомити студентів із психолінгвістичними й лінгводидактичними засадами методики формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Завданнями курсу є:

- ознайомити студентів із теоретико-методичними засадами формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника, типами мовленнєвої поведінки, чинниками і закономірностями формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника;
- збагатити словник майбутніх фахівців фразеологізмами, образними виразами, малими жанрами фольклору, сформуванню їхню мовну й мовленнєву особистість;
- прищепити вміння і навички роботи з дітьми щодо формування їхньої мовленнєвої особистості;
- навчити розробляти діагностувальні методики, конспекти занять, зображувальні й мовленнєві етюди, різноманітні ігри й комунікативні ситуації з формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Програмні результати навчання

ПРН-15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності.

ПРН-17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

ПРН-18. Володіти технологіями організації розвивального предметноігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

ПРН-19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК-4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК -6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК -8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

II. Фахові:

ФК-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

ФК-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

ФК-5. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.

ФК-11. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку елементарних уявлень про різні види мистецтва і засоби художньої виразності (слово, звуки, фарби тощо) та досвіду самостійної творчої діяльності.

ФК-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Мовна особистість у лінгводидактичному просторі.

Мовна особистість у науковому вимірі. Структура і види мовної особистості. Типологія мовних особистостей. Типи мовленнєвої поведінки (кооперативний, центрований та конфліктний).

Тема 2. Мовленнєва особистість як категорія лінгводидактики.

Характеристика поняття «мовленнєва особистість». Сучасні дослідження мовленнєвої особистості дошкільників (А.М.Богуш, Л.О.Калмикова, О.С.Трифорова). Теорії засвоєння мови (наслідування, вроджених мовних знань і соціо-біологічна). Передумови формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. Структура мовленнєвої особистості випускника закладу дошкільної освіти.

Тема 3. Текст і дискурс в аспекті мовної особистості.

Співвідношення понять «культура – особистість – мова – мовна особистість». Поняття «текст» і «дискурс», їх відмінності. Стадії перетворення думки в дискурс (за К. Седовим). «Прецедентний текст», його характеристика. Типологія текстів у різних мовленнєвих жанрах.

Тема 4. Персональний дискурс дошкільника.

Поняття «дитяча субкультура». Зміст дитячої культури. Персональний дискурс дошкільника. (діалогічний і монологічний дискурси). Повсякденний тип мовленнєвої культури дошкільника.

Тема 5. Мовна свідомість – підґрунтя мовленнєвої особистості дитини.

Сутність понять «мовна свідомість», «мовна самосвідомість». Мовна свідомість як механізм управління мовленнєво-мислиннєвою діяльністю. Тезаурус як один із способів виявлення мовної свідомості. Функції мовної свідомості. Теоретичні положення О.О.Леонтьєва щодо рівнів усвідомлення мови. Сутність понять «мовленнєва поведінка», «мовленнєва поведінка дитини». Стили мовленнєвої поведінки особистості.

Тема 6. Мовна картина світу в лінгводидактичному просторі.

Сутність понять «картина світу», «концептуальна картина світу», «наївна картина світу», «мовна картина світу», «ціннісна картина світу», «національно-мовна картина світу». Концепт як структурний елемент мовної картини світу, що формується в результаті діяльності людини. Поняття «дитяча мовленнєва картина світу». Мовленнєві неологізми дитини: їх роль у становленні мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Тема 7. Чинники формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Мовленнєва активність як чинник ефективного формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника. Проблема мовленнєвої активності дітей дошкільного віку у вітчизняній лінгводидактиці. Сутність понять «активність особистості», «пізнавальна активність», «мовленнєва активність». Принципи активності суб'єкта (А. Брушлинський), максимальної мовленнєвої активності (А. Богуш). Активація й активізація як дві форми активності (пізнавальна, мовленнєва, художня і т.ін.).

Вплив розвивального мовленнєвого середовища на формування мовленнєвої особистості дитини. Структура середовища (за Є. Климівим). Поняття «мовленнєве середовище». Вимоги до створення мовленнєво-просторового середовища. Поняття «мовний авторитет».

Тема 8. Компетентнісний підхід у навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку.

Компетентнісний підхід у сучасній парадигмі освіти. Сутність понять «компетентність» і «компетенція». «Мовна / мовленнєва компетенція», «мовленнєва компетентність» у лінгводидактичному вимірі. Психологічні стимули розвитку мовної компетенції в дитячому віці. Комунікативна компетенція, її характеристика.

Тема 9. Характеристика рівнів сформованості мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Аналіз чинних програм закладів дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти, Дитина, Дитина в дошкільні роки, Впевнений старт, Українське дошкілля, Я у світі, Мовленнєвий компонент дошкільної освіти). Завдання з формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку в різних вікових групах.

Критерії і показники сформованості мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку, компетенції (дискурсивно-мовленнєва, когнітивно-мовленнєва, креативно-мовленнєва). Характеристика рівнів мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. Діагностувальні методики виявлення рівнів сформованості мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Тема 10. Принципи і педагогічні умови формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника.

Принципи (загально дидактичні, загально методичні й спеціальні). Педагогічні умови формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку. Поняття «інтеракція», «оцінно-контрольне середовище», «ситуації успіху». Методи, прийоми, форми і засоби формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку.

3. Рекомендована література

Основна

1. Трифонова О. С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : монографія. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 467 с.
2. Трифонова О. С. Формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника в умовах двомовного соціокультурного середовища. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : колект. монографія / Богуш А. М., Грама Н. Г., Луцан Н. І. Одеса, 2013. С.63-86.
3. Комунікативно-мовленнєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України : навчальний посібник / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2013. 241 с.
4. Трифонова О. С. Компетентнісний підхід до формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : монографія. Одеса: ТОВ Лерадрук, 2012. 203 с.

Допоміжна

1. Бацивнич Ф. С., Чернуха В. Мовна особистість у сімейному спілкуванні: лексико-семантичні виміри: монографія. Львів: ПАІС, 2014.
2. Богуш Алла. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. 2-е вид. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 374 с.
3. Гавриш Н. В. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць / Н. В. Гавриш, О. Безсонова. Київ : Видавничий дім «Слово», 2012. 256с., 80 с.
4. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і

- перспективи. *Дивослово*. 2013. № 6. С. 4–18.
5. Дитяча ігротека для дошкільників 5-6 років / Упоряд. Т.М.Маценко, Н.О.Мазун. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 288 с. (Серія «Впевнений старт»).
 6. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : діагностико-розвивальна програма: монографія. Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2010. 212 с.
 7. Махінов В. М. Становлення мовної особистості в історії розвитку європейського соціокультурного освітнього простору /за ред. М. Б. Євтуха. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 428 с.
 8. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 2. С. 2–7.
 9. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. Київ : Ленвіт., 2011. 256 с.
 10. Пентилюк М., Федяєва В. Концептуальні засади виховання дитини як мовної особистості в родинному середовищі. *Інноватика у вихованні*. Випуск. 11. Том 2. 2020. С. 35 -44.
 11. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
 12. Радзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : монографія. Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. 491 с.
 13. Скуратівський Л. До питання про значення поняття «мовленнєвий розвиток» та інші близькі за змістом поняття. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 3. С.2-4.
 14. Стахів М. О. Український комунікативний етикет : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с.
 15. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія / Богуш А. М., Трифонова О. С., Кисельова О. І. та ін. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
 16. Федій О.А. Естетотерапія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

Інформаційні ресурси

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. [Електронний ресурс]. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>
2. Калмикова Л. Принципи формування мовленнєвої особистості дошкільника – суб'єкта мовленнєвої діяльності. URL: <http://oaji.net/pdf.html?n=2016/1551-1478883962.pdf>
3. Махінов В. М. Соціокультурний аспект підготовки майбутнього вчителя як мовної особистості (філософсько-педагогічний аспект) [Електронний ресурс] URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2010_SV/rozdil_4/Makhynov.htm.
4. Національна бібліотека України імені В. Г. Вернадського – <http://www.nbu.gov.ua/>
5. Національна бібліотека України для дітей – <http://www.chl.kiev.ua/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

5. Засоби діагностики успішності навчання: поточні опитування на практичних заняттях, оцінка якості виконання практичних, самостійних завдань, експрес-опитування, комплексна комплексна робота.